

מחשבה למעשה
בית מדרש ללימוד והוראת ההלכה
בראשות הרב בוטרמן שליט"א

בעלון השבוע...

א"א אג הכה // אכילה קודם קידוש <
פרשת השבוע // דקדוק הגנה <
דיבור אמצעה // דקדוק גשפוט עמיג <

את המאמר ניתן לקרוא גם בכתובת www.kollel.org.il

שאל את הרב

אכילה קודם קידוש

הרב אבישי ויצנר

וכתב המשנ"ב (פ"ט סק"ב) שהוא הדין שתית קפה ותה מותרת.

עוד כתב השו"ע (פ"ט ס"ד) שאדם חולה, או רעב וצמא באופן שאינו יכול לכוין בתפילתו מותר לו לאכול קודם תפילתו.

וכתב הביאווה"ל (רפ"ט ד"ה חובת) שמי שהותר לו לאכול קודם תפילה צריך לקדש מתחילה. והטעם לכך הוא שמאחר שהותר לו לאכול חשוב זמן סעודה שלו וחל עליו חובת קידוש (פרי הארץ או"ח סי' ח). ומטעם זה כתבו הפוסקים שאדם שדי לו באכילת פירות אינו צריך לקדש קודם אכילתו כיוון שעל ידי אכילת פירות לא נחשב זמן ומקום סעודה כמבואר בסי' רע"ג ס"ה.

ובאגרו"מ (או"ח ח"ב סי' כו) כתב שכל מה שהצריכו את האדם שהותרה לו האכילה לקדש קודם הוא רק כשרוצה לאכול פת או מיני כיסנים ששייך בהם קביעות סעודה אך אם רוצה לאכול דייסא או מיני תרגימא שאין בהם קביעות סעודה אינו צריך לקדש מתחילה ומטעם שסומכים על הפוסקים שמעשה קדירה לא נחשב מקום סעודה. ועיין לגרש"ז (שולחן שלמה רפ"ט) שדחה הת"ר זה.

אכן יש מן הפוסקים החולקים וסוברים שבמה שהתרנו לאותו אדם לאכול לא חשוב על ידי כך לזמן סעודה ולא מתחייב בקידוש אלא כשהוא זמן סעודה לכל. ועוד שדעת הרבה פוסקים שחובת קידוש אינה חלה אלא לאחר התפילה והיא לא תלויה כלל בזמן סעודה.

ומשכך פסקו שמעיקר הדין אדם שהותרה לו האכילה קודם תפילה אינו צריך לקדש אך מכל מקום טוב שיקדש וישתה רביעית יין או עכ"פ כזית

היות ובשבתות הקיץ הארוכים, מצוי שרוצים העולם לשתות קודם קידוש הלילה או לטעום משהו קודם קידוש היום, ליקטנו כאן את עיקרי ההלכות בנושאים אלו, למען ידע הציבור את אשר יעשה.

אכילה קודם קידוש של לילה:

פסק השו"ע (רע"א ס"ד) אסור לטעום כלום עד שיקדש אפילו מים.

וכתב המשנ"ב (סקי"א) שאיסור זה הוא משעה שקיבל עליו שבת אפילו אם קיבלה מבעוד יום. ואף אם לא קיבל עליו שבת בפרוש כיוון שהגיע זמן בין השמשות חל עליו חובת קידוש ואסור באכילה ושתיה.

עוד כתב שרחיצת הפה מותרת כיוון שהוא אינו מכוין להנאת טעימה. ומטעם זה אדם הרוצה לבלוע גלולה רשאי לעשות כן (מנחת יצחק).

אכילה קודם קידוש של יום:

נחלקו בזה הראשונים: דעת הראב"ד והמאירי ועוד שמותר לטעום קודם קידוש של יום מאחר שקידש את השבת בלילה. אכן דעת הרמב"ם שאסור לטעום כלום קודם שיקדש.

השו"ע פסק (רפ"ט ס"א) כדעת הרמב"ם שקידוש היום שווה לקידוש הלילה ואסור לטעום כלום קודם שיקדש. וכתב המשנ"ב (סק"ו) שדין האיש והאשה שווים בזה כיוון שהם הושוו לכל עניני שבת.

אכילה קודם תפילת שחרית:

פסק השו"ע (סימן פ"ט ס"ג) שאסור על האדם לאכול ולשתות קודם שיתפלל תפילת שמונה עשרה של שחרית אבל שתית מים מותרת בין בחול בין בשבת. עוד כתב (רפ"ט ס"א) שהתר זה לשתות מים בשבת קודם תפילת שחרית הוא בלא קידוש. כיוון שחובת הקידוש לא חלה אלא בזמן סעודה.

פת כדי שיחשב מקום סעודה (תהל"ד רפ"ו סק"ג.
יבי"א ח"ד סי"א ובחזו"ע ח"ב עמ' קמט. אור לציון
ח"ב עמ' קפה).

אכילה ושתייה קודם מוסף:

פסק השו"ע (רפ"ו ס"ג) מותר לטעום קודם תפילת
המוספין דהינו אכילת פירות או אפילו פת מועט
אפילו טעימה שיש בה כדי לסעוד את הלב אבל
סעודה אסור.

וכתב הביאור"ל שהתר הטעימה קודם מוסף הוא על
ידי קידוש והטעם לכך הוא משום שחלה עליו חובת
קידוש מיד אחר תפילת שחרית (משנ"ב סק"ז).

והוסיף המשנ"ב בשם הא"ר (סק"ט) שאם הוא חלש
ואין לו יין או שאר דבר לקדש עליו רשאי לאכול קודם
מוסף אף בלא קידוש. דיש לסמוך על הפוסקים שלא
חל חובת קידוש אלא לאחר תפילת מוסף.

אכילה ושתייה של אשה קודם תפילה:

המשנ"ב כתב (רפ"ט סק"ו) שדין האשה שווה לדין
האיש וכשם שהאיש אסור באכילה ושתייה קודם
קידוש כך אסורה האישה. ומדבריו נראה שכמו
שהותר לאיש לשתות מים קודם התפילה בלא
קידוש כך הותר לאישה.

אכן הפרמ"ג (א"א סק"ד) כתב שלדעת המג"א
שאשה יוצאת ידי חובת תפילה בבקשה קטנה תהיה
אסורה לאחמ"כ אפילו בשתיית מים כיוון שחל עליה
חובת קידוש. וכך פסק האור לציון (ח"ב עמ' קמט)
שאשה שאינה רגילה להתפלל אסורה אפי' בשתיית
מים בלא קידוש.

כתב האגרו"מ (או"ח ח"ד סי' ק"א ב) שאשה חולה או
רעבה שהותר לה לאכול קודם התפילה אם היא אינה
נשואה צריכה לקדש קודם שתאכל אך אם היא נשואה
אינה צריכה לקדש כיוון שהיא נגררת אחר בעלה וכיוון
שאצלו הוא לא זמן סעודה לא חל עליה חובת קידוש.
אכן אם היא התפללה אף שבעלה לא סיים להתפלל
עדיין חשוב זמן סעודה וחייבת בקידוש. ועיין לגרש"ז
בשולחן שלמה (רפ"ט) שחלק על דין זה.

אכן יש מן הפוסקים שכתבו דאף שהמשנ"ב וסיעתו
כתבו שאשה חייבת בקידוש היום כמו איש כיוון שיש
הרבה מן הפוסקים שחלקו בזה יש לצרף לכך את
דעת הפוסקים שמותר לטעום קודם קידוש של יום
כדי להתיר לאשה חולה או רעבה וצריכה לכך לטעום
קודם קידוש אף אם התפללה תפילת שחרית. ומכל
מקום יותר טוב שתקדש (חזו"א שבת ב עמ' קסז).

הרב יצחק הלר

פרשת השבוע

דקדוק התורה

שלושה עניינים, ושלושת עניינים אלו מובאים סמוך
לאותן המקומות בהם כתוב המילה ישב/ יושב.
עניין ראשון הוא לבדוק "וְרֵאִיתֶם אֶת הָאָרֶץ מֶה הוּא
וְאֵת הָעָם הַיֹּשֵׁב עָלֶיהָ הֲחֻזֵק הוּא הֲרַפָּה הֲמַעֲט הוּא
אִם רַב". ומסביר שם רש"י: "יש ארץ מגדלת גבורים,
יש ארץ מגדלת חלשים, יש מגדלת אוכלוסין, ויש
ממעטת אוכלוסין". וננסה להבין איזה דבר במקום
המגורים יכול לגרום לאנשים הגדלים בו להיות
גיבורים או חלשים. ונניח שזהו האוויר ששם. וא"כ
בואו ונשאל מה יעזור לראות אם האוויר שם הוא

בפרשתנו נכתב (במדבר פרק יג): {יח} וְרֵאִיתֶם אֶת
הָאָרֶץ מֶה הוּא וְאֵת הָעָם הַיֹּשֵׁב עָלֶיהָ הֲחֻזֵק הוּא
הֲרַפָּה הֲמַעֲט הוּא אִם רַב: {יט} וּמֶה הָאָרֶץ אֲשֶׁר הוּא
יֹשֵׁב בָּהּ הֲטוֹבָה הוּא אִם רָעָה וּמֶה הָעָרִים אֲשֶׁר הוּא
יֹשֵׁב בְּהֶנָּה הֲבְמַחֲנִים אִם בְּמִבְצָרִים:
הקשה בספר 'תורי זהב' מדוע כשהמילה יושב
מובאת בפסוקים אלו, בפעמיים הראשונות מובאת
בכתיב חסר 'ישב' ואילו בפעם השלישית מובאת
בכתיב מלא 'יושב'.
וכך הסביר- משה רבינו בקש בפסוקים אלו לבדוק

עם הזמן הם יבנו בתים גם מחוץ לחומה, ומה גם שהחומה עצמה תיפול, או שהם עצמם יפילו. ואם גם אצל הוותיקים הערים מבוצרות זה יוכיח שהם חלשים היראים ממלחמה.

והנה לגבי לוט נכתב בפסוק (בראשית יט' א'): "לוט יָשָׁב בְּשַׁעַר סֹדֶם". ורש"י שם: "ישב כתיב, אותו היום מינוהו שופט עליהם". ומכאן אנו למדים שכשכתוב 'ושב' עם ו' מורה על ישיבה ישנה וותיקה, אך אם כתוב 'ישב' בלא ו' מדובר בישיבה של תושב חדש.

ולפי זה מובן מדוע כשאומר להם משה על שתי הבדיקות הראשונות שהוא מעוניין שיעשו דווקא אצל תושבים חדשים, כתבה התורה בלשון 'ישב' בלא ו', אך בבדיקה האחרונה ששם משה מעוניין דווקא שיבדקו אצל הוותיקים, שם נכתב 'ושב' כפי שצריך לומר על ישיבה בת שנים רבות.

ולפי זה מובן גם תשובתם למשה (במדבר יג'): {כז} "וַיִּסְפְּרוּ לוֹ וַיֹּאמְרוּ בְּאָנוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר שְׁלַחְתָּנוּ וְגַם זָבַת חֵלֶב וְדָבַשׁ הוּא וְזֶה פְרִיָּהּ. {כח} אָפֶס כִּי עַז הָעָם הַיֹּשֵׁב בְּאָרֶץ וְהָעָרִים בְּצֻרוֹת גְּדֹלֹת מְאֹד וְגַם יְלָדֵי הָעֵינֶק רְאִינוּ שָׁם. {כט} עַמְלֶק יֹשֵׁב בְּאָרֶץ הַנֶּגֶב וְהַחִתִּי וְהַיְבוּסִי וְהָאֱמֹרִי יֹשֵׁב בְּהָר וְהַפְּנֵעִי יֹשֵׁב עַל הַיָּם וְעַל יַד הַיַּרְדֵּן". שאמנם בכפיות טובה דיברו לשון הרע על ארץ ישראל, אך על דרישותיו של משה ענו כהלכה. שבפעם הראשונה כתוב 'ישב' ללא ו' ובפעמיים הנוספות כתוב עם ו'. לפי שענו לו שאכן הערים שבדקו הינם של אנשים שהתיישבו זה עתה, ולכן אין ראייה מכך שהערים הבצורות מעידות על תושבים חלשים, וההיפך, זה עם עז וחזק, ומכיוון שדיברו על התושבים החדשים לכן כאן כתבה התורה 'ישב' בלא ו'. וגם התושבים שגרו לפנייהם אינם חלשים כ"כ, והסיבה שנזקקו לערי מבצר היא מכיוון שהיא 'ארץ אוכלת יושביה' כי האוויר שלה אינו בריא ומעיינותיה רעים, ולכן כאן כשדיברו על הוותיקים שינו לשונם ואמרו 'ושב' עם ו'. וככל שנדקדק יותר, נראה עד כמה מדוקדקים מילותיה של תורה.

צח או אינו כזה כלל, שמצד אחד הסברה נותנת שככל שהאוויר טוב יותר כך תושבי המקום בריאים יותר, אבל אולי דווקא אוויר בקעות ופיח יכול לגרום לאנשים הגרים בו במשך כמה דורות להתרגל למזג אוויר קשה וכך יתחשל גופם, ויוצא שאדרבא האוויר הגרוע הוא המגדל גיבורים הטוב ביותר, וא"כ אולי הוא מטיב לטווח הארוך אך שמא בנ"י הרגילים לחיים שבתוך ענני הכבוד, יהיה אוויר זה להם למוקש. ולכן אומר להם משה, שכדי לבדוק את האוויר, אין להם להסתכל על תושבי המקום הוותיקים, אלא יבחנו דווקא תושבים חדשים, ודווקא ע"י בדיקת תושבים חדשים יוכלו לדעת אם האוויר ראוי או לא, שאם הם בריאים וחסונים אזי וודאי שהאוויר הוא שעזר להם. עניין שני שמבקש משה לבדוק הוא, "וְמָה הָאָרֶץ אֲשֶׁר הוּא יֹשֵׁב בָּהּ הַטּוֹבָה הוּא אִם רָעָה". וברש"י שם: "הטובה היא במעיינות ותהומות טובים ובריאים". וגם כאן יש קושי מסוים לבדוק זאת, שהרי אם ישתו המרגלים את המים עצמם אין זה ראייה, כי אולי לוקח למים כמה ימים להשפיע, ואם יבדקו את התושבים הוותיקים, אין זה שום מדד כלל, כי אולי הם מנוסים ומביאים לעצמם מים ממעיינות מרוחקים. ולכן גם כאן אומר משה למרגלים, שכדי לבדוק את איכות המעיינות יש לבחון תושבים שרק בתקופה האחרונה עלו לקרקע, שאם הם מרגישים טוב אזי המים אכן איכותיים.

והעניין האחרון הוא, "וְמָה הָעָרִים אֲשֶׁר הוּא יֹשֵׁב בְּהֶנָּה הַבְּמַחְנִים אִם בְּמִבְצָרִים". כלומר אם הם יושבים בערים מבוצרות, מוכח עליהם שפחדנים הם מחמת חלישותם, ואם אינם במבצרים, כנראה שהם גיבורים שאינם חסים כלל. אך כאן יכול להיות בעיה אחרת, שהרי אולי התושבים הגרים כאן כבשו ערים אלו בתקופה האחרונה מידיהם של אחרים חלשים, וא"כ אין זו הוכחה כלל, כי אלו שבנו את המבצרים הם התושבים הקודמים. ולכן כאן אמר להם משה דווקא לבחון רק מקומות של תושבים וותיקים, כי גם אם הוותיקים כבשו ערים מבוצרות מידי החלשים,

את חתנה לחובה. או שמא בכזו סיטואציה הכף נוטה יותר לחובה ולא נדרש ממנה לדון לכף זכות. **תשובה:** אם חתנה של גברת כהן הוא אדם בינוני – דהיינו איש ישראל רגיל. אין חובה לדון אותו לכף זכות במקרה כזה כיון שהכף נוטה הרבה יותר לחובה. אומנם כן היה טוב אם הייתה דנה אותו לכף זכות. ואם חתנה תלמיד חכם היה עליה לדון אותו לכף זכות מעיקר הדין.

מקורות: כתב החפץ חיים (הל"א איסורי לשון הרע כלל ג' הלכה ז'): "ודע עוד כלל גדול ועיקר בענינים אלו. אם הוא רואה לאדם שדבר או עשה מעשה, בין ממה שבין אדם למקום, או ממה שבין אדם לחבירו, ויש לשפוט דברו ומעשהו לצד הטוב ולצד הזכות, אם האיש ההוא ירא אלוקים, נתחייב לדון אותו לכף זכות, אפילו אם הדבר קרוב ונוטה אצל הדעת יותר לכף חובה. ואם הוא מן הבינונים אשר יזהרו מן החטא ופעמים ישלבו בו, (ובכלל ד' סעיף ג' הוסיף החפץ חיים על זה: כסתם איש ישראל) אם הספק שקול, צריך להטות הספק ולהכריעו לכף זכות... והוא נכנס בכלל מאמרו יתברך "בצדק תשפוט אמיתך". ואפילו אם הדבר נוטה יותר לכף חובה, נכון מאד שיהיה הדבר אצלו כמו ספק, ואל יכריעהו לכף חובה. (ומצד מידה טובה אפילו אם חובה הרבה יותר מכף זכות צריך לדון לכף זכות – באר מים חיים י').

ובמקום שהדבר נוטה לכף זכות, דבודאי אסור על פי דין לדונו לכף חובה, והוא דן אותו לכף חובה, ובשביל זה הלך וגנהו, לבד שעבר בזה על "בצדק תשפוט אמיתך", עוד עבר בזה על איסור סיפור לשון הרע".

גברת כהן יצאה לקניות עם בתה וחתנה. כשהקופאית סיימה להעביר את כל המצרכים בקופה ונקבה במחיר, גברת כהן נוכחה לדעת שחסרים לה חמישים שקלים לסך עלות הקניה, ועל כן פנתה לחתנה ושאלה אותו אם יש לו להלוות לה חמישים שקלים, חתנה נענה בשמחה ונתן לה את מבוקשה, תוך כדי שהוא מוציא את השטר של החמישים שקלים הוא מסנן לאשתו "מעניין כמה זמן יקח לשטר לחזור אלי..."

גברת כהן נעלבה עד עמקי נשמתה – כך מדברים לחמות.. אפילו לסתם אדם שנותנים לו הלוואה לא מדברים כך, על אחת כמה וכמה שלחמות אין לדבר כך ואף אין לחשוב כך. כמובן שיחסה אל חתנה השתנה מאותו רגע לרעה, ומחשבותיה לא הרפו ממנה – איזה חתן רע מידות היא קיבלה. וכו' וכו' לאחר כמה ימים כשגברת כהן נרגעה במעט פנתה אל בתה ושאלה אותה מה פשר התגובה המוזרה של בעלך, ומילא הוא, אבל מדוע את לא מחית בו כשראית שכך הוא פוגע בי'.

הבת לא הבינה מה אמא שלה רוצה ממנה... ואז היא התחילה לצחוק, תביני אמא – לבעלי יש תחביב מוזר, הוא מסמן על כל שטר כסף שברשותו סימן כלשהו, ומחכה מתי הוא יפגוש את השטר שוב, וכשהוא אמר "מעניין כמה זמן יקח לשטר לחזור אלי" הוא בכלל התכוון לתחביב שלו – מתי הוא יפגוש את השטר המסומן בחזרה.

גברת כהן פנתה לרב ושאלתה בפיה, האם עברה על מצוות עשה - "בצדק תשפוט עמיתך" כשדנה

